

KOVÁCS ISTVÁN

A IV. c. továbbírt balladája

A könyvnelküli!
Igen, a könyvnelküli,
amit Perényi tanár úr
a II. Rákóczi Ferenc
Gimnáziumban
bármikor számonkérhetett,
szeptember elején és június közepén is,
ha sütött, ha szakadt.
Meggyőződése szerint
a magyartanulás aranyfedezete
a könyvnelküli.
„Sokatoknak csak annyi marad az irodalom,
amit most kívülről megtanultok” – mondta:
„Néhány név
és tíz-tizenkét vers!
Álmodokból felriadva is
fújnotok kell őket...”
„Hibátlanul!” – suttogta baljósan,
a szokásos egyest beírva
a kézilabdában eminens,
de a verseket is szerető Balázs Gyulának,
éppen a harmadikat azon a héten,
majd a mindig jelentkező Barnának is,
nem beszélve
a fejét önként tőkére hajtó Bácsatyai Kálmánról,
aki bele se kezdhetett
ötösért túlbuzgón tanult Gvadányijába,
már mehetett is egyessel a helyére,
mert nem tudta, hol van Peleske,
ahonnan a nótárius
(az idő labirintusában Kálmán végzetére is)
Budára útnak indult.

A könyvnelküliben
Perényi tanár úr nem ismert tréfát.
Ha nagy néha mégis nevetett,
megkérdezte:
„Mit szeretnél mondani, fiam,
és mikor?”
Húsz év múlva –
hangzott a válasz
bizony már hatvan éve.
„Ó, az a szegény Vajda János!

Magát nagyobbak tartva
 öklét rázta Arany múzeumkerti szobrára,
 ha arra járt...
 – sóhajtott Perényi tanár úr. –
 Boldogtalan életének
 keserű summája ez a vers.
 Hát még a *Harminc év után*.
 Nélkülük mégis szegényebb volna
 a magyar irodalom.”

Elvárásához aligha illőn
 mi igazán csak egyetlen balladát
 tudtunk kívülről...
 Azt, ami rólunk szólt:
 egyenként – mindannyiunkról.
 Bányai Ferenc,
 a majdani példakép-kardiológus,
 ki az éltető források
 (és a kék folyóba lőtt, haldokló hozzátartozók)
 szívdobogását hallani,
 hamvait bő fél évszázad múlva
 a Dunába szórátja szét.
 Nagypapája
 az Újpesti Dózsa intézője volt.
 Legalábbis a jegyzedőknek ezt mondta,
 amikor ingyen bevitt a meccsre,
 hogy még élőben láthassam
 a tíz évvel azelőtt
 pártutasításos döntetlent leleplező
 Szusza Ferencet,
 aki a szovjet válogatott gólvonaláig
 mindenkit kicselezve
 látványosan a mezőnybe rúgta vissza a labdát.
 E lázadásért
 évekre lerángatták róla
 a címeres mezt.
 Mert ami megbonthatatlan,
 az megbonthatatlan.
 Márpedig a szovjet–magyar barátság
 az volt,
 ahogy az osztálytábla fölött
 öröklétet sugalló felirat is:
 „Lenin élt, Lenin él, Lenin élni fog!”

És folytatódott a neves remekmű
 az ABC bennfentes ritmusára:
 Csaba és Fodor...
 És az Arany balladájának várudvarában
Pázmán lovaggal
 (és Perényi tanár úrral)
 újra és újra
 kopját törő Gáti.
 Hogy ki lett a győztes,
 félévkor derült ki,
 mikor a színjeles bizonyítványban
 függőleges kétpúpú-teveként
 ott tátogott egy becsvágyra éhes 3-as.
 Hodie mihi, cras tibi –
 készült az új viadalra Gáti Tibi.
 (Együtt jártunk különlatinra.)
 És Görhöny meg Heinisch Pali,
 kinek leMBERGI édesanyjától
 a zszizsegve Krakkóig visszhangzó
 első lengyel szavakat tanultam...
 Vitorlázógépéből rám gondolva
 talán búcsúzólul készít majd Salföldről fotót,
 amikor a végtelenbe
 elsuhan fölötte.
 Mély lélegzetet véve:
 Horváth, Jámbor, Jung, Kajli
 és Kiss, Kiss: Árpád és Zoltán...
 A kvantumelméletről mit sem sejtő
 baráti quantumvirátusunk egyike,
 az Operaház Carmen-kórusában
 ebédpénzért éneklő Árpi,
 a szülőföldjéről elüldözött lelkész fia
 volt körünkben a legolvasottabb,
 s kultuszfilmünk,
 a *Rocco és fivérei*nek
 osztályunkban életre kelt
 sármos Alain Delonja is,
 aki, hogy feltűnjek egy lánynak,
 nekem adta fehér farmernadrágját,
 a Lee-t? vagy Levi Strausst?
 csak úgy.
 Fehér nadrág, fehér ing, fehér sapka...
 Vagyis a szereléselem makulátlan volt,
 mint az első szerelem.
 Nem mertem megszólítani,
 mert mosolyával annyira se méltatott,
 mint Balassi Bálintot Júlia.

(A szerelemben felsült költő
 ötleplező versét
 éppen akkor kellett kívülről megtanulnunk.)
 „Pedig oly hódítón festettél,
 mint Lohengrin hattyúja” –
 csillantotta meg zenei műveltsége
 Operaházban felszedegetett
 gyöngyszemeinek egyikét
 vigasztalásul Áрпи.
 Őt persze
 körülrajongták a lányok,
 az iskolabálban matrózbúzósok,
 s a házibulikon,
 ahol csak a magnó varázsszeme hunyorgott,
 blúztalanok...
 (Legalábbis így mesélték nekem.)

Magamat kihagyva pedig:
 Kőszeghy Álmos –:
 ő éppen április elsején
 nem ismerte a tréfát,
 némaságával gyászolt
 az óraközi szünetekben is,
 mert őrnagy apját,
 aki a harmincas években
 tagja volt a vívóválogatottnak,
 s a berlini olimpiára is majdnem kijutott,
 negyvenötben
 pont ezen a napon lőtték le
 megadásra feltartott kézzel
 az osztrák határnál,
 amelyet átlépve
 hontalanná lenni nem akart.
 Lipcsey Szabolcs...
 bizalmába fogadva árulta el,
 hogy sógorának apja
 egy napig a forradalom minisztere volt...
 Tárca nélküli –
 de ez nem számított enyhítő körülménynek.
 Nemzetközi tiltakozás
 mentette meg a bitófától.
 Most élete végéig ülhet...
 Fia pedig
 élete végéig megbélyegezve...
 És az új keletű rokonság miatt talán ő,
 Szabolcs is...

És a csupa szív Minich Karcsi
 meg a hozzá hasonló Nemes Lajos.
 De a bolgár–magyar Nedelcsev
 ki ne maradjon még véletlenül se!
 Mert e bakiért égi naplónkba
 pirossal vési be az egyest
 Perényi tanár úr.
 (Fölöslegesen tetézve bajunkat
 a Nagy Számonkérés előtt.)
 Továbblapozva pedig:
 a nevükben alliteráló Pátrovics Péter
 és Perényi Pál –
 (a névrokon).

Néhány név marad
 – mondta Perényi tanár úr –
 meg tíz-tizenkét vers.
 Adyé, Aranyé, Balassié,
 s mert Babitsot nem tanultuk,
 Csokonai Vitéz Mihályé –
 hát persze, hogy *A reményhez*.
 Egy csobbanással
 a vízilabdázó Poór és Puskás...
 Magabiztosságukért és izmaikért
 hogy irigyeltem őket!
 A sorrendben Romhányi következett.
 Igen, Romhányi,
 ki a számon kért vers helyett
 mindig Tóth Kálmántól az *Előret* harsogta el
 a veressipkás hősök rohamáról.
 (Különösen október huszonharmadikán.)

Néhány név marad... Simay...
 És Stadler –: egyest könyvnelkülüből
 legtöbbet ő kapott,
 de közülünk legtöbbre ő vitte talán...
 Persze Amerikában!
 Arról,
 hogy allergiás volt a penészre,
 nemcsak a befőtt tetején,
 hanem a falon és a metaforán is,
 József Attila mit tehet?
 És mit tehet
 prózai átköltése ellen a *Mama*?
 Zokogásba fulladt dühkitörését,
 hogy „ez vers?! hát ilyet én is írok!”,
 Perényi tanár úr azzal fojtotta el,
 hogy „Arany mellett ő a legnagyobb!”

Értékítélete

– röhögésünket félreértve,
 mármint hogy Stadler
 Arany mellett a legnagyobb költő –
 ránk mért ítéletnek bizonyult...
 S hogy megjegyezzük,
 mi, éretlenek és értetlenkedők:
 azon az órán
 mindenki két egyest kapott,
 akkorákat,
 hogy kampójuk az érettségiig ért.

Csak néhány név marad.

Széll Péter,
 kinek az apja Petőfi...
 vagyis a forradalomig gyűrűző
 Petőfi Kör miatt börtönben ült.
 Ettől függetlenül, verset, legtöbbet,
 a fiának is Petőfitől kellett tudnia.
 (Ezért talán már nem súlyosbíthatják
 a családfőtől megfosztott
 család büntetését.)

Takács...

(Sejtelmünk se volt,
 hogy ilyen nevű költő
 mennyi van!)
 Utánozni Perényi tanár urat
 csak a mi Takácsunk tudta.
 Így voltaképpen költő volt ő is;
 verset mondott a hangján,
 feleltetett könyvnelküliből
 „nekem elég, neked elégtelen!”-re.
 De hogy ő szavaljon?!
 „Még mit nem?!
 Legfeljebb a Fradi kórusában...”

Tóth...

Vatai...

Igen, Vatai,
 történetünkben a második Szabolcs!
 Bár nem tudta magáról:
 pantomimművész volt.
 Olyan faarccal tudott puskázni,
 hogy híre eljutott
 az Óperenciás tengeren is túlra...
 egészen az igazgatói irodáig.
 De a *Az idő és hírnévnél* ő is megakadt...

Hogy ne kelljen folytatnia a verset,
 merthogy nem volt, aki súgjon,
 eljátszotta Zrínyi életművét:
 s a *Szigeti veszedelem* hősei nyomán
 kirohant...
 vérző orral a tanteremből.
 (Mindig volt nála piros tinta.)
 „Akkor mindenki hős volt,
 és országos a szeretet” –
 révedt Zrínyi ürügyén
 a messzeségbe Perényi tanár úr.
 Tudtuk,
 ilyenkor arra az őszre gondol,
 a *Piros a vérre...*
 és az *Egy mondatra*,
 amely nem csak egy mondat volt.
 (Biztos
 meg kellene tanulnunk
 mind a száznyolcvanát,
 ha másként alakul a történelem
 – suttogta Balázs Gyuszi,
 akit később svédcsavarjai mentettek meg,
 hogy ki ne rúgják
 a Kertészeti és Szőlészeti Főiskoláról,
 mert megkérdezte a polgazon:
 mi a különbség a szocializmus
 és az államkapitalizmus között?
 Halálhírére sírtam...
 és fogyóhold-émlékét
 szellemkarommal átölelve
 magamban nemegyszer
 sírok ma is.)

Így csak...
 néhány név.
 Vida, Vincze és Wágner,
 Zóni és Zsigmond.
 És tíz-tizenkét vers...

A IV. c. balladáját,
 Tanár úr, ha felhívna,
 se tudnánk már hibátlanul elmondani.
 Görhöny – halott.
 És ugyanabban az évben hunyt el Jámbor is.
 És Kajli, Pátrovics, Takács is meghaltak,
 akárcsak Bányai és Széll Péter,
 meg a két Kiss: Árpád és Zoltán...

Igen, igen...
Horváth, Lipcsey, Vatai és Wágner
már mind-mind az osztály halottai.
Abban reménykedem, hogy Romhányi
tiszteletbeli bajtársként
a veressipkás srácok közelében nyugszik,
akik az ellenség sortüzeire fittyet hányva
mindig előre mentek,
előre!
Ezerkilencszázötvenhatban is.
Miközben Vidával,
a kisöbű puska ifjúsági dobogósával,
aki meghátrált
saját élete elől,
egyetlen lövés végzett.
Amerikai párbajt vívva
ő húzta meg
a halántékának szegzett pisztoly ravaszát
Tirol fővárosában
egy előkelő drogos tanyán.

Fodorról, Tóthról
évtizedek óta semmi hír,
ahogy Zóniról se.
Reméljük, élnek.
Mint ahogy még mi is élünk.
De élünk bármeddig is,
egyszer majd
néhány név lesz a ballada.
Aztán csak egy.
Végül már annyi sem.

Marad
az a tíz-tizenkét vers –
ifjúságunk könyv nélküli testamentuma.

(2009, 2023)